

Sygn. akt V CSK 254/15

POSTANOWIENIE

Dnia 13 stycznia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jan Górowski (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku E. B.
przy uczestnictwie K. G.-K. i J. K.
o dział spadku i podział majątku wspólnego,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 13 stycznia 2016 r.,
skarg kasacyjnych wnioskodawczynie i uczestników postępowania
od postanowienia Sądu Okręgowego w J.
z dnia 9 grudnia 2014 r.,

- 1) oddała skargi kasacyjne,**
- 2) oddała wnioski wnioskodawczynie i uczestników postępowania o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w L. postanowieniem z dnia 7 lipca 2011 r. w sprawie z wniosku E. B. z udziałem K. G.-K. i J. K. o dział spadku po A. K. i o podział majątku wspólnego E. B. i A. K. (1) ustalił, że w skład majątku wspólnego E. B. i A. K. wchodzi zabudowana nieruchomości położona w L. przy ul. R. [...] wartości 351.650 zł; przedsiębiorstwo Telewizja Kablowa A. K. wartości 1.931.253,02 zł; środki trwałe Telewizji Kablowej wartości 224.435,36 zł; pożyczki Telewizji Kablowej i Zakładu Instalacyjno - Drogowego, Budownictwa Ogólnego i Remontowego „K. – B.” za okres od dnia 28 maja 2001 r. do dnia 23 maja 2006 r. wartości 247.484,74 zł oraz środki finansowe zgromadzone na rachunku bankowym w kwocie 4.320,28 zł, (2) ustalił, że oboje małżonkowie mają równe udziały w majątku wspólnym, (3) przyznał na własność zmarłemu A. K. cały majątek wspólny łącznej wartości 2.759.143,40 zł, (4) ustalił, że spadek po A. K. obejmuje, poza opisaną wyżej nieruchomością, przedsiębiorstwem Telewizji Kablowej wartości 2.466.347 zł oraz jej środkami trwałymi wartości 216.287,81 zł, także pięć lokali mieszkalnych położonych w L. przy ul. M. [...] wartości 480.000 zł, nieruchomości zabudowaną położoną w K. wartości 227.000 zł, nieruchomości zabudowaną położoną w L. przy ul. W. [...] wartości 380.000 zł, nieruchomości niezabudowane położone w L. przy ul. R. wartości 100.000 zł, środki trwałe Zakładu Instalacyjno - Drogowego, Budownictwo Ogólne i Remontowe „K. – B.” A. K. wartości 22.763,33 zł, pożyczki telewizji kablowej za okres od dnia 1 stycznia 2010 r. do dnia 30 czerwca 2011 r. wartości 490.959,41 zł oraz środki zgromadzone na rachunku bankowym w kwocie 761,04 zł, (5) przyznał uczestniczce K. G. – K. przedsiębiorstwo Telewizja Kablowa ze środkami trwałymi i pożyczkami, które to przedsiębiorstwo przyniosło w okresie od dnia 1 stycznia 2010 r. do dnia 30 czerwca 2011 r. oraz środki z rachunku bankowego, tj. majątek łącznej wartości 3.174.356 zł, (6) przyznał uczestnikowi J. K. prawo własności wszystkich wymienionych nieruchomości oraz środki trwałe Zakładu „K. – B.”, tj. majątek łącznej wartości 1.561.413,33 zł. Sąd pierwszej instancji (6) zasądził od K. G. – K. na rzecz J. K. kwotę 806.471,33 zł, płatną w ośmiu rocznych ratach, (7) zasądził od K. G. – K. i od J. K. na rzecz E. B. po

688.705,78 zł, płatne przez uczestniczkę w siedmiu rocznych ratach, a uczestnika w trzech ratach.

Sąd Okręgowy w J. postanowieniem z dnia 16 listopada 2011 r. zmienił powyższe orzeczenie w części dotyczącej składu majątku wspólnego E. B. i A. K., sposobu podziału i działu spadku poprzez: przyznanie wnioskodawczyni prawa własności zabudowanej nieruchomości położonej w L. przy ul. R. [...] wartości 351.650 zł, uczestnikowi J. K. prawa własności pozostałych nieruchomości wartości 1.187.000 zł, uczestniczce K. G. – K. przedsiębiorstwa działającego aktualnie pod firmą Telewizja Kablowa Zakład Instalacyjno - Drogowy, Budownictwo Ogólne i Remontowe „K. – B.” K. G. – K. wartości 2.419.013 zł i środków pieniężnych w wysokości 5.081 zł, tj. mienia łącznej wartości 2.424.094 zł; ustalenie, że przedsiębiorstwo „K.” i „K. – B.” w okresie od dnia 24 maja 2006 r. do dnia 30 czerwca 2011 r. przyniosło pożytki cywilne w wysokości 1.758.119 zł; zasądzenie od K. G. – K. na rzecz E. B. tytułem dopłaty i rozliczenia pożytków kwoty 1.598.111 zł płatnej w sześciu rocznych ratach, zasądzenie od K.G. – K. na rzecz J. K. tytułem dopłaty i rozliczenia pożytków kwoty 223.366 zł płatnej w dwóch rocznych ratach, zasądzenie od J. K. na rzecz E. B. tytułem rozliczenia pożytków kwoty 316.790zł; nakazał E. B. aby wydała K. G. – K. samochód osobowy Fiat Punto nr rejestracyjny [...].

Orzeczenie to zostało wykonane w zakresie zapłaty przez K. G. – K. na rzecz E. B. łącznej kwoty 200.000 zł i wyegzekwowania od K. G. – K. na rzecz J. K. kwoty 106.471,33 zł. Zaszły ponadto zmiany polegające na zbyciu przez J. K. zabudowanej nieruchomości położonej w K., składającej się z dwóch działek o numerach ewidencyjnych 635/1 i 634/1 (księga wieczysta Kw nr [...]) za cenę 180.000 zł, zbyciu przez K. G. – K. oznaczonych niesprawnych składników przedsiębiorstwa K.-B. oraz wyrejestrowania dalszych oznaczonych składników przedsiębiorstwa jako niekompletnych i uszkodzonych.

Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 24 stycznia 2013 r., uwzględniając skargi kasacyjne wnioskodawczyni i uczestników postępowania, uchylił orzeczenie Sądu drugiej instancji i przekazał mu sprawę do ponownego rozpoznania. Wskazał, że przedsiębiorstwo w rozumieniu prawa rzeczowego nie jest rzeczą,

tylko przedmiotem prawa własności, stąd w takim znaczeniu może być przedmiotem stosunku prawnego oraz obrotu prawnego. Ustanie wspólności majątkowej małżeńskiej lub śmierć osoby będącej właścicielem lub współwłaścicielem nie jest końcem bytu przedsiębiorstwa. Współwłaściciele przedsiębiorstwa, mimo zmiany jego substratu majątkowego i elementów organizacyjnych będących m.in. wynikiem kontynuowania działalności, zachowują dany ułamek w prawie własności na przedsiębiorstwie i jego aktualnym substracie materialnym. Prawo współwłasności umożliwia, stosownie do art. 207 k.c. w zw. z art. 1035 k.c. i art. 42 k.r.o. (w poprzednim brzmieniu), uzyskiwanie przez nich pożytków i innych przychodów z przedsiębiorstwa, a nie z poszczególnych rzeczy lub praw wchodzących w jego skład. Osobiste zaangażowanie współwłaściciela w wypracowaniu zysku przedsiębiorstwa może być uwzględnione przy rozliczeniach poprzez pomniejszenie zysku o wartość rynkową tego rodzaju usług osoby, która podjęłaby się kierowaniem przedsiębiorstwem. Wskazał, że wobec wątpliwości, czy przedsiębiorstwo wchodzące początkowo w skład majątku wspólnego a następnie spadku, było przedmiotem umowy spółki cywilnej uczestników postępowania nie jest możliwe szczegółowe odniesienie się do problemów prawnych przedstawionych w podstawach kasacyjnych. Ocena prawidłowości przedmiotowego zakresu orzeczenia działowego, w tym rozliczeń może nastąpić dopiero po poczynieniu ustaleń co do treści umowy spółki cywilnej, zgody wnioskodawczyni na jej zawarcie, rodzaju wkładów wniesionych przez wspólników (przedsiębiorstwo, niektóre składniki przedsiębiorstwa, prawo do korzystania z przedsiębiorstwa lub jego składników). Sąd Najwyższy stwierdził że, niezależnie od problemów związanych z zawarciem umowy spółki cywilnej, zachodzi konieczność ponownej oceny składu i wartości przedsiębiorstwa wchodzącego do majątku wspólnego wnioskodawczyni i A. K., co powinno nastąpić z uwzględnieniem zasady ustalenia jego składu na chwilę ustania wspólności, a wartości na chwilę dokonywania podziału. Zwrócił uwagę, że rozliczenie w postępowaniu działowym zysku przedsiębiorstwa, z którego był finansowany dalszy jego rozwój, nie może doprowadzić do przyznania współwłaścicielom podwójnej korzyści, tj. z tytułu wzrostu wartości o składniki z chwili dokonania podziału oraz z tytułu udziału w zysku

wykorzystanego do powiększenia wartości przedsiębiorstwa. Sąd Najwyższy wskazał na przedwczesność i bezprzedmiotowość zarzutu naruszenia art. 212 § 3 k.c. wobec niepewności co do wysokości kwot, które będą zasądzone tytułem rozliczeń.

Sąd Okręgowy w J., po ponownym rozpoznaniu sprawy, postanowieniem z dnia 9 grudnia 2014 r. zmienił zaskarżone postanowienie Sądu Rejonowego w L. w całości w ten sposób, że: (1) ustalił iż w skład majątku wspólnego wnioskodawczyni E. B. i spadkodawcy A. K. wchodzi: zabudowana nieruchomość położona w L. przy ul. R. [...] wartości 295.570 zł, przedsiębiorstwo Telewizja Kablowa i „K.-B.” Zakład Instalacyjno - Drogowy, Budownictwo Ogólne i Remontowe A. K. wartości 1.931.253,02 zł, środki finansowe zgromadzone na rachunku bankowym w wysokości 4.320 zł, tj. majątek łącznej wartości 2.231.143,02 zł, (2) ustalił, że oboje małżonkowie mają równe udziały w majątku wspólnym, (3) ustalił, że w skład spadku po A. K., zmarłym w dniu 23 maja 2006 r., wchodzi: połowa udziału we własności zabudowanej nieruchomości położonej w L. przy ul. R. [...] wartości 147.785 zł, połowa udziału w przedsiębiorstwie Telewizja Kablowa.” i „K.-B.” Zakład Instalacyjno-Drogowy, Budownictwo Ogólne i Remontowe A. K. wartości 1.209.506,50 zł, połowa udziału w środkach finansowych zgromadzonych na rachunku bankowym w wysokości 2.160 zł, prawo własności lokalu niemieszkalnego położonego w L. przy ul. M. [...] wartości 438.000 zł; prawo własności nieruchomości zabudowanej położonej w L. przy ul. W. [...], składającej się z dwóch działek o numerach ewidencyjnych 4/3 i 4/5 oraz prawo wieczystego użytkowania nieruchomości niezabudowanej, składającej się z działki o numerze ewidencyjnym 4/4 łącznej wartości 295.000 zł; kwota 180.000 zł uzyskana ze sprzedaży nieruchomości zabudowanej położonej w K.; prawo własności dwóch niezabudowanych nieruchomości położonych w L. przy ul. R. łącznej wartości 1.100 zł; środki finansowe zgromadzone na rachunku bankowym w wysokości 761 zł - tj. majątek o łącznej wartości 2.274.312,50 zł. Sąd drugiej instancji dokonał podziału majątku wspólnego i działu spadku w ten sposób, że przyznał (4) E. B. prawo własności nieruchomości położonej w L. przy ul. R. [...] wartości 295.570 zł, (5) J. K.: prawo własności lokalu niemieszkalnego położonego w L. przy ul. M. [...] o wartości 438.000 zł, prawo własności i prawo wieczystego użytkowania

nieruchomości położonych w L. przy ul. W. [...] wartości 295.000 zł, kwotę 180.000 zł uzyskaną ze sprzedaży nieruchomości położonej w K., prawo własności nieruchomości położonych w L. przy ul. R. wartości 1.100 zł, tj. majątek o łącznej wartości 914.100 zł, (6) K. G. – K. przedsiębiorstwo Telewizja Kablowa i „K.-B.” Zakład Instalacyjno - Drogowy, Budownictwo Ogólne i Remontowe A. K., występujące aktualnie pod firmą: Telewizja Kablowa , Zakład Instalacyjno Drogowy, Budownictwo Ogólne i Remontowe „K.-B.” K. G. – K.” wartości 2.419.013 zł oraz środki finansowe zgromadzone na rachunkach bankowych w wysokości 5.081 zł, tj. mienie o łącznej wartości 2.424.094 zł. Ponadto Sąd (7) ustalił, że spółka cywilna Telewizja Kablowa i K.-B.” K. G.-K. i J. K. w okresie od 12 czerwca 2006 r. do 31 grudnia 2009 r. przyniosła pożytki cywilne w wysokości 1.032.100,60 zł, a w okresie od dnia 1 stycznia 2010 r. do 30 listopada 2013 r. pożytki cywilne w wysokości 812.260 zł. Sąd Okręgowy tytułem rozliczeń (8) zasądził od K. G.-K. na rzecz E. B. jako dopłatę oraz pożytki z rzeczy wspólnej za okres od 1 stycznia 2010 r. do 30 listopada 2013 r. kwotę 1.026.131,51 zł, rozkładając ją na sześć rat rocznych pierwszą w wysokości 176.131,51 zł płatną do dnia 31 grudnia 2014 r. i pięć kolejnych w wysokości po 170.000 zł płatne do 31 grudnia 2015 r., 31 grudnia 2016 r., 31 grudnia 2017 r., 31 grudnia 2018 r. i 31 grudnia 2019 r. z ustawowymi odsetkami w razie opóźnienia w płatności, (9) zasądził od K. G.-K. na rzecz J. K. jako dopłatę oraz rozliczenie pożytków z rzeczy wspólnej za okres od 1 stycznia 2010 r. do 30 listopada 2013 r., kwotę 319.649,92 zł w trzech ratach: pierwsza w wysokości 119.649,92 zł płatna do dnia 31 grudnia 2014 r., kolejne w wysokości po 100.000 zł płatne do dnia 31 grudnia 2015 r. i 31 grudnia 2016 r. z ustawowymi odsetkami w razie opóźnienia w płatności, (10) zasądził solidarnie od K. G.-K. i J. K. na rzecz E. B., z tytułu pożytków spółki cywilnej Telewizja Kablowa i „K.-B.” K. G.-K. i J. K. za okres od 12 czerwca 2006 r. do 31 grudnia 2009 r., kwotę 516.050,30 zł rozkładając ją na pięć rat: pierwszą w wysokości 116.050,30 zł płatną do dnia 30 czerwca 2015 r., kolejne cztery w wysokości po 100.000 zł płatne do dnia 30 czerwca 2016 r., 30 czerwca 2017 r., 30 czerwca 2018 r. i 30 czerwca 2019 r. z ustawowymi odsetkami w razie opóźnienia w płatności, (11) nakazał wnioskodawczyni E. B., aby wydała uczestniczce postępowania K. G.-K. samochód osobowy marki „Fiat Punto” o numerze rejestracyjnym [...]. Sąd (12) oddalił dalej

idące apelacje wnioskodawczyni i uczestników i (13) obciążył strony kosztami postępowania związanymi z ich udziałem w sprawie.

Sąd Okręgowy częściowo zmienił podstawę faktyczną rozstrzygnięcia. Oddalił część wniosków dowodowych stron wskazując na ich spóźnienie (art. 381 k.p.c.), niedostateczne sprecyzowanie, zgłoszenie co do okoliczności wyjaśnionych, nie objętych wnioskiem o dokonanie rozliczeń lub z innych przyczyn nie mających znaczenia dla rozstrzygnięcia. Sąd oddalił m.in. wniosek pełnomocnika uczestniczki o zobowiązanie kilkudziesięciu notariuszy do przedstawienia sądowi aktu notarialnego, sporządzonego w okresie 1997–2006 r., którego przedmiotem miało być potwierdzenie rozliczenia majątku wspólnego między wnioskodawczynią a A. K. Wskazał, że już z treści tego wniosku wynika, że pełnomocnik nawet nie wie czy taka umowa w ogóle została zawarta, a jeśli tak kiedy i gdzie. Ustalił, że E. B. i A. K. od dnia 12 czerwca 1976 r. do dnia 21 czerwca 2001 r. pozostawali w związku małżeńskim, z tym że umową z dnia 28 maja 2001 r. wyłączyli ustawową wspólność małżeńską. Uwzględniając, że małżonkowie pozostawali w długoletnim pożyciu, wspólnie prowadzili działalność gospodarczą, założyli przedsiębiorstwo telewizji kablowej w którym razem pracowali przyjął, że niezależnie od tego w jakim stopniu każdy z nich przyczynił się do powstania majątku wspólnego brak podstaw do odstąpienia od zasady równych udziałów (art. 43 § 1 k.r.o.). Postanowieniem wstępnym z dnia 2 kwietnia 2009 r., wydanym w toku postępowania, ustalono że w skład majątku wspólnego E. B. i A. K. wchodziły przedsiębiorstwa Telewizja Kablowa i „K.-B.” Zakład Instalacyjno-Drogowy, Budownictwo Ogólne i Remontowe A. K. W oparciu o opinię biegłego Sąd przyjął, że ich wartość na datę ustania wspólności ustawowej wynosiła 1.931253,02 zł. Do majątku wspólnego nie zaliczono spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego nr 24, położonego w J. przy ul K., zbytego wspólnie w okresie trwania małżeństwa oraz nieruchomości położonej w L. przy ul. M., gdyż w umowie sprzedaży wnioskodawczyni złożyła oświadczenie o nabyciu jej do majątku odrębnego A. K. Za okoliczności niewykazane przez uczestniczkę uznał poczynienie nakładu z majątku wspólnego na nieruchomość wnioskodawczyni w J., a przez E. B. - istnienie składnika majątku wspólnego w postaci środków zgromadzonych na funduszu inwestycyjnym [...], poczynienie nakładów z tego majątku na adaptację i

wyodrębnienie lokali w nieruchomości położonej w L. przy ul. M.

A. K. zmarł w dniu 23 maja 2006 r. Spadek po nim nabyli z dobrodziejstwem inwentarza w częściach równych żona K. G.-K. i syn J. K. Spadkobiercy - uczestnicy postępowania zawarli umowę spółki cywilnej i na bazie przedsiębiorstwa Telewizja Kablowa A. K. prowadzili od dnia 12 czerwca 2006 r. przedsiębiorstwo pod firmą "Telewizja Kablowa - „K.-B.” s.c. K. G.-K. i J. K.". Umowa ta została wypowiedziana przez J. K. ze skutkiem na 31 grudnia 2009 r. Od 1 stycznia 2010 r. K. G.-K. samodzielnie prowadzi to przedsiębiorstwo pod częściowo zmienioną firmą. Prawo do niego, kierując się względami gospodarczymi, Sąd przyznał uczestniczce. Przyjął przy tym sposób wyliczenia jego wartości jako całości, a nie sumy wartości środków trwałych. Za okoliczność pozbawioną znaczenia uznał sprzedaż części składników z uwagi na sposób obliczenia wartości przedsiębiorstwa metodą zdyskontowanych przepływów pieniężnych. Pożytki z przedsiębiorstwa zostały pomniejszone o wartość osobistej pracy prac za okres od 12 czerwca 2006 r. do 31 grudnia 2009 r. - uczestników, a za okres od 1 stycznia 2010 r. do 30 listopada 2013 r. K. G.-K., wyliczone w wysokości potencjalnego wynagrodzenia osoby, która podjęłaby się kierowania nim. Zobowiązania (długi) A. K. za ten okres zostały objęte kosztami uzyskania przychodów. Sąd odwoławczy nie uwzględnił wniosku E. B. o dalej idące rozliczenie pożytków, innych przychodów i nakładów ze względu na niedostateczną precyzję sformułowania tego żądania w piśmie z dnia 25 listopada 2015 r. Wskazał, że pożytki uzyskane przed śmiercią A. K. powinny zostać rozliczone zgodnie z wielkością udziałów b. małżonków w majątku, który w następstwie zniesienia wspólności stał się ich współwłasnością, a obowiązek zapłaty z tego tytułu stanowi dług spadkowy. Podlegałby on rozliczeniu w postępowaniu działowym tylko wówczas, gdyby wcześniej był splecony lub gdyby wierzycielka (tu: wnioskodawczyni) była spadkobierczynią uczestniczącą również w dziale spadku. W okolicznościach sprawy wiarygodność wobec spadkobierców powinna być dochodzona w innym postępowaniu. Sąd drugiej instancji ustalił, że przedsiębiorstwo, które uprzednio stanowiło majątek wspólny małżonków K., zostało wniesione do spółki cywilnej tylko w części obejmującej ruchomości (środki trwale i wyposażenie), nie wniesiono przysługujących im praw własności nieruchomości, z których spółka korzystała na zasadzie bezpłatnego użyczenia.

Stwierdził, że wnioskodawczynie poznała treść umowy spółki, akceptowała ją i godziła się na wniesienie składników przedsiębiorstwa, mając świadomość, że w przyszłości poprowadzi je uczestnik (jej syn). Zdaniem Sądu zgoda E. B. na wniesienie jej udziału w przedsiębiorstwie do spółki została wyrażona w sposób dorozumiany. Okoliczność, że początkowo nie wiedziała ona, że jej prawo takie przysługuje uznał za nie mającą znaczenia dla oceny stosunków prawnych i rozstrzygnięcia. Spółka trwała trzy lata i została rozwiązana wobec braku porozumienia wspólników.

Sąd Okręgowy po przeprowadzeniu ponownego postępowania apelacyjnego ustalił odpowiednio masy majątkowe objęte wspólnością ustawową i dziedziczeniem. Stwierdził, że majątek spółki cywilnej powinien być przedmiotem likwidacji w innym postępowaniu toczącym się pomiędzy wspólnikami. Sąd dokonał podziału majątku wspólnego i działu spadku w naturze, ale w odmienny sposób jak uprzednio i z zasądzeniem dopłat. Nakazanie wydania samochodu na rzecz uczestniczki umotywował tym, że jak wynika z dowodu rejestracyjnego, stanowił on składnik przedsiębiorstwa. Uzasadniając sposób rozliczeń dopłat i pożytków stwierdził, że wnioskodawczynie w apelacji nie sprecyzowała należycie stanowiska co do sposobu rozłożenia na raty i terminów płatności. Zwrócił uwagę, że z opinii biegłego wynika, iż sytuacja przedsiębiorstwa nie jest łatwa, wymaga poczynienia nakładów, a dochody są niewielkie, gdyż rocznie wynoszą ok. 330.000 zł. Zasądzenie od uczestniczki jednorazowo dopłat i pożytków mogłoby doprowadzić do znacznego osłabienia zdolności produkcyjnej przedsiębiorstwa, a nawet jego likwidacji, zatem w konsekwencji pozbawić wnioskodawczynię i uczestnika możliwości zaspokojenia. Wnioskodawczynie wprawdzie poruszała kwestię zabezpieczenia spłat, ale nie wskazała w jaki sposób miałoby ono nastąpić.

Skargi kasacyjne od postanowienia z dnia 9 grudnia 2014 r. złożyli wnioskodawczynie i uczestnicy postępowania.

Wnioskodawczynie E. B., oznaczając zakres zaskarżenia jako rozstrzygnięcie o wysokości pożytków, zasądzeniu dopłaty i pożytków, rozłożeniu zasądzonej kwoty na raty, nakazaniu wydania samochodu, oparła skargę na obu podstawach kasacyjnych, w zakresie prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.) wskazując

na naruszenie art. 207 k.c. w zw. z art. 55 § 1 k.c. poprzez dokonanie nieprawidłowej subsumpcji; art. 212 § 3 k.c. w zw. z art. 5 k.c. i art. 64 Konstytucji RP oraz art. 320 k.p.c. poprzez ich nieodpowiednie zastosowanie w związku z rozłożeniem spłat na raty obejmujące długi okres czasu bez zabezpieczenia całej wartości spłaty, art. 60 k.c. w zw. z art. 199 k.c. oraz art. 386 § 6 k.p.c. w zw. z art. 398²⁰ k.p.c. poprzez niewykonanie zaleceń Sądu Najwyższego dotyczących analizy umowy spółki cywilnej, a przepisów postępowania o istotnym wpływie na wynik sprawy (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.) na naruszenie art. 386 § 6 k.p.c. w zw. z art. 398²⁰ k.p.c. poprzez niewykonanie zaleceń Sądu Najwyższego związanych z badaniem treści umowy spółki cywilnej i zasadnością rozłożenia spłat na raty, art. 360 k.p.c. poprzez rozłożenie spłat na raty bez zajścia przesłanek szczególnych.

Uczestniczka K. G.-K., oznaczając zakres zaskarżenia jako postanowienie w całości, oparła skargę kasacyjną na podstawie naruszenia przepisów postępowania o istotnym wpływie na wynik sprawy (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.), zarzucając uchybienie art. 378 w zw. z art. 381, 382, 384 i 367 k.p.c. oraz art. 386 k.p.c. poprzez orzeczenie w drugiej instancji ponad granice zaskarżenia orzeczenia pierwszoinstancyjnego przez wnioskodawczynię i uczestnika postępowania, art. 618, 684, 686 i art. 687-689 k.p.c. w zw. z art. 200 § 1 k.p.c. poprzez ograniczenie postępowania o dział spadku do rozliczenia pożytków spółki cywilnej z pominięciem kosztów ich uzyskania oraz spłaty zobowiązań spółki podczas gdy rozliczenie takie powinno być łączne.

Uczestnik J. K., oznaczając zakres zaskarżenia jako postanowienie w części zasądzającej na jego rzecz spłatę i pożytki, oparł skargę kasacyjną na obu podstawach kasacyjnych. W zakresie prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.) wskazał na naruszenie art. 207 k.c. w zw. z art. 55 § 1 k.c. poprzez dokonanie nieprawidłowej subsumpcji, art. 212 § 3 k.c. w zw. z art. 5 k.c. i art. 64 Konstytucji RP oraz art. 320 k.p.c. poprzez ich nieodpowiednie zastosowanie w związku z rozłożeniem spłat na raty obejmujące długi okres czasu bez zabezpieczenia całej wartości spłaty, art. 60 k.c. w zw. z art. 199 k.c. oraz art. 386 § 6 k.p.c. w zw. z art. 398²⁰ k.p.c. poprzez niewykonanie zaleceń Sądu Najwyższego dotyczących analizy umowy spółki cywilnej, art. 618 § 2 k.c. poprzez nierozpatrzenie jego wniosku procesowego o dokonanie podziału spółki cywilnej. W ramach podstawy

naruszenia przepisów postępowania o istotnym wpływie na wynik sprawy (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.) wskazał na uchybienie art. 386 § 6 k.p.c. w zw. z art. 398²⁰ k.p.c. poprzez niewykonanie zaleceń Sądu Najwyższego związanych z badaniem treści umowy spółki cywilnej i zasadnością rozłożenia spłat na raty, art. 325 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. poprzez niezamieszczenie w sentencji postanowienia rozstrzygnięcia o podziale majątku spółki cywilnej i wzajemnych roszczeniach między współnikami z tego stosunku.

Sąd Najwyższy zważył:

W pierwszej kolejności należy odnieść się do najdalej idącej skargi kasacyjnej uczestniczki K. G.-K., która skierowana jest przeciwko całości rozstrzygnięcia. Podniesione w niej zarzuty naruszenia przepisów postępowania poprzez wyjście ponad granice zaskarżenia zakreślone apelacjami wnioskodawczyni i uczestnika postępowania są chybione. Przypomnieć należy, że orzeczenie Sądu Rejonowego z dnia 16 listopada 2011 r. zostało zaskarżone apelacją przez wszystkich uczestników postępowania, którzy następnie złożyli także skargę kasacyjną od postanowienia wydanego po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2013 r. miało charakter kasatoryjny i odnosiło się do całości rozstrzygnięcia. Niemniej dotyczyło ono dwóch samodzielnych postępowań, tj. o podział majątku wspólnego i o dział spadku połączonych na skutek częściowej tożsamości podmiotowej (następstwo prawne po zmarłym b.mążonku) i przedmiotowej. Dział spadku i podział majątku wspólnego mogą być połączone w jednym postępowaniu, jeżeli cały majątek spadkowy lub poszczególne rzeczy wchodzące w jego skład stanowią współwłasność z innego tytułu niż dziedziczenie. Odpowiednie zastosowanie mają przy tym przepisy o zniesieniu współwłasności (art. 688 k.p.c., art. 567 § 3 k.p.c.). Skład i wartość spadku podlegającego działowi oraz majątku wspólnego podlegającego podziałowi ustala sąd (art. 684 k.p.c., art. 684 w zw. z art. 567 § 3 k.p.c.). Skład i stan ustalany jest według chwili jego otwarcia, a wartość według cen z chwili dokonywania działu (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 września 1974 r., III CZP 58/74, OSNCP 1975, nr 6, poz. 90). Jeżeli zatem po sporządzeniu opinii przez biegłych, na skutek wydłużonego terminu dalszego postępowania, nastąpiła zmiana wartości składników spadku i majątku wspólnego sąd zarówno

pierwszej jak i drugiej instancji obowiązany jest do przeprowadzenia dowodu z uzupełniającej opinii biegłych (art. 286 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Ponadto niezbędne jest potwierdzenie przez biegłego jej aktualności, jeżeli upłynął przewidziany w ustawie o gospodarce nieruchomościami ustawowy termin umożliwiający jej wykorzystanie w sprawie (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2010 r., V CSK 13/10, OSNC 2011, nr 1, poz. 9, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2005 r., IV CK 106/05, OSNC 2006, nr 7-8, poz. 128). Już tylko z tej przyczyny bezzasadnie wskazuje skarga na naruszenie przepisów postępowania poprzez dokonanie aktualizacji wycen w ponownym postępowaniu odwoławczym, mimo że w apelacjach wnioskodawczyni i uczestnika nie zawarto wniosku w tym przedmiocie. Nie można podzielić skargi w części podnoszącej, że w obecnym postępowaniu na sądzie spoczywał również obowiązek całościowego rozliczenia spółki cywilnej. Sąd trafnie wskazał, że ograniczenie rozliczeń w ramach podziału majątku wspólnego do połowy części pożytków należnych, po odjęciu kosztów, wnioskodawczyni i zasądzenia na jej rzecz z tego tytułu odpowiedniej kwoty uzasadniają takie okoliczności jak nie pokrywanie się wspólnego majątku wspólników ze składem majątku wspólnego E. B. i A. K. oraz ze spadkiem, gdyż jedynie część ich składników okresowo pod różnymi tytułami prawnymi znajdowała się we wspólnym majątku wspólników bądź była wykorzystywane do prowadzenia działalności na podstawie użyczenia, okres czasu jaki upłynął od ustania bytu prawnego spółki, istniejący konflikt między b. wspólnikami. Dla połączenia spraw o dział spadku i podział majątku wspólnego ze sprawą o podział majątku spółki cywilnej brak samodzielnej podstawy normatywnej, a ekonomia procesowa ze względu na złożoność rozliczeń przemawiała przeciwko odwołaniu się do zasad ogólnych (art. 219 zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Brak podstaw do kwestionowania prawidłowości stanowiska, że wzajemnych, dalej idących rozliczeń byli wspólnicy spółki powinni dokonać w innym postępowaniu. Przypomnieć ponadto należy, że Sąd Okręgowy w J. postanowieniem z dnia 6 lutego 2015 r. żądanie uczestniczki skierowane przeciwko J. K., dotyczące zapłaty kwoty 124.322,33 zł tytułem spłaconych zobowiązań spółki cywilnej, przekazał do rozpoznania Sądowi Okręgowemu w L. Sąd Najwyższy zauważył, że skarga uczestniczki nie odpowiada ani pod względem formalnym ani merytorycznym

poziomowi czynności wymaganego od profesjonalnych pełnomocników. Uzasadnienie ma charakter relacyjny (10 stron), a w części dotyczącej podstaw kasacyjnych jest rażąco krótkie (1 strona), ponadto nie zawiera pogłębionej argumentacji prawnej, a w części jest wręcz niezrozumiałe.

Skargi wnioskodawczyni i uczestnika J. K. zostały sporządzone przez tego samego pełnomocnika i, mimo odmiennego zakresu zaskarżenia, dosłownie pokrywają się, zatem zostaną omówione łącznie. Podkreślić przy tym należy, że wskazany w nich zakres zaskarżenia nie obejmuje rozstrzygnięcia o oddaleniu ich apelacji w pozostałym zakresie (pkt 2 postanowienia Sądu drugiej instancji). Jedyne samodzielne zarzuty uczestnika, częściowo zgodny z intencjami uczestniczki, dotyczy naruszenia art. 325 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. poprzez niezamieszczenie w sentencji postanowienia rozstrzygnięcia o podziale majątku spółki cywilnej oraz rozliczeniu między wspólnikami wzajemnych roszczeń wynikających z tego stosunku prawnego. Nie odnosząc się do kwestii jego zasadności wskazać należy, że taki brak substratu rozstrzygnięcia mógłby być usunięty wyłącznie poprzez wykorzystanie właściwego środka rektyfikacyjnego, tj. wniosku o uzupełnienie postanowienia (art. 351 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Tej samej materii dotyczą zarzuty naruszenia art. 207 k.c. w zw. z art. 55 § 1 k.c. poprzez pominięcie orzeczenia o dalszych pożytkach należnych za okres od dnia 1 grudnia 2013 r. do dnia 9 grudnia 2014 r. Zarzut ten jest skonstruowany wadliwie, gdyż powołano nieprawidłowe podstawy prawne rozliczeń z tytułu pożytków uzyskiwanych przez uczestniczkę ze składników majątku wspólnego (między nią a wnioskodawczynią) i masy spadkowej (między nią a uczestnikiem). Niemniej i tak nie mogłyby być one przedmiotem oceny, po pierwsze dlatego, że do skarżących należy wytyczenie kierunku i przedmiotu kontroli kasacyjnej oraz wskazanie przepisów prawa, które miały zostać naruszone, a kognicja Sądu Najwyższego nie obejmuje poszukiwania podstawy kasacyjnej nie oznaczonej wprost w skardze (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 1997 r., II CKN 13/97, OSNC 1997, nr 8, poz. 114, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 2005 r., V CK 847/04). Pożytki ze składników b. majątku wspólnego lub spadku uzyskane przez ich posiadaczy z natury rzeczy nie wchodzą w skład majątku wspólnego ani masy spadkowej. Podstawą rozliczeń wzajemnych roszczeń z tytułu posiadania rzeczy

jest art. 618 § 1 k.p.c., odpowiednio stosowany poprzez art. 567 § 3 k.p.c. w sprawie o podział majątku wspólnego, a poprzez art. 688 k.p.c. w sprawie o dział spadku. W postępowaniu apelacyjnym znajduje on zastosowanie odpowiednio poprzez art. 391 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Po drugie wnioskodawczynie i uczestnik nie złożyli wniosku o zasądzenie pożytków obejmujących ten okres. Jednoznaczne brzmienie art. 618 k.p.c. wskazuje, że rozliczenia pożytków dokonywane są tylko na wniosek (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2014 r., III CSK 351/13, nie publ.). Rozszerzenie żądania o świadczenia za dalsze okresy dopuszczalne jest w postępowaniu przed Sądem drugiej instancji, na podstawie art. 383 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., niezależnie od tego czy strona domagająca się ich sama wniosła apelację (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 1969 r., III CZP 34/69, OSP 1970 r., nr 3, poz. 94). Po trzecie zgłoszenie takiego żądania skutkuje obowiązkiem zamieszczenia przez sąd pierwszej lub drugiej instancji orzeczenia o oddaleniu wniosku w zakresie nie uwzględnionym w całości lub w części. W jego braku substrat zaskarżenia nie istnieje, a strony mogą jedynie wystąpić o uzupełnienie postanowienia (por. m.in. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2014 r., III CZP 94/14, OSNC 2015, nr 11, poz. 129), postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 2011 r., I CSK 138/11, OSNC 2012, nr 7-8, poz. 89, z dnia 1 grudnia 2011 r., I CSK 78/11, nie publ.).

Chybione są zarzuty naruszenia art. 60 k.c. w zw. z art. 199 k.c. i art. 386 § 6 k.p.c. w zw. z art. 398²⁰ k.p.c. oraz art. 386 § 6 k.p.c. w zw. z art. 398²⁰ k.p.c. poprzez niewykonanie zaleceń Sądu Najwyższego dotyczących badania treści i analizy umowy spółki cywilnej. Sąd Apelacyjny, jak wyżej wskazano, zasadnie ograniczył przedmiotowy zakres rozstrzygnięcia odnośnie do pożytków, jakie uzyskano z tytułu wniesienia do spółki części składników majątku wspólnego i spadku. Podstawą faktyczną rozstrzygnięcia tego Sądu, obejmującą ustalenia co do podstawy i zakresu praw majątkowych wniesionych przez uczestników do zawiązanej przez nich spółki cywilnej, zgody wnioskodawczynie na tę czynność, wysokości dochodów i kosztów ich uzyskania Sąd Najwyższy w postępowaniu kasacyjnym jest związany (art. 398¹³ § 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). W ramach tej, niezaskarżalnej w istocie podstawy, mieści się również ustalenie faktu

złożenia oświadczenia woli przez wnioskodawczynię w sposób dorozumiany, a skarżący nie tylko nie wykazali na czym miałyby polegać błąd w wykładni jego treści ale i nie powołali adekwatnej dla takiego zarzutu podstawy prawnej. Art. 386 § 6 k.p.c. został przytoczony błędnie, gdyż dotyczy wyłącznie postępowania pierwszoinstancyjnego, natomiast zarzut naruszenia art. 398²⁰ k.p.c. nie znajduje dostatecznego oparcia i wskazuje na niezrozumienie jego treści oraz różnic zachodzących między zawartymi w nich instytucjami procesowymi. Art. 398²⁰ k.p.c. jednoznacznie wskazuje na związanie sądu drugiej instancji wyłącznie wykładnią prawa dokonaną w danej sprawie przez Sąd Najwyższy, a nie wskazaniem dotyczącym potrzeby poczynienia ustaleń, nawet koniecznych dla prawidłowej subsumcji. Jeżeli są one zamieszczone w uzasadnieniu to i tak, w świetle powołanego przepisu, można im przypisać jedynie charakter pomocniczych wyjaśnień.

Bezasadna jest podstawa kasacyjna kwestionująca sposób rozłożenia należności obejmującej dopłaty i pożytki na raty oraz brak ich zabezpieczenia. Oznaczając sposób i termin uiszczenia takich świadczeń z jednej strony należy zbadać i ocenić sytuację obciążonych, a w konsekwencji tak rozłożyć spłaty, aby nie doprowadzić czynnego przedsiębiorstwa do upadłości, uniemożliwić dokonywania niezbędnych gospodarczo inwestycji. Z drugiej strony uwzględnić należy również interes uprawnionych do ich uzyskania. Sąd Apelacyjny wskazał, że dochód przedsiębiorstwa prowadzonego obecnie wyłącznie przez uczestniczkę K. G.-K., wynosi ok. 330.000 zł. Obciążenia uczestniczki z tytułu rozliczeń w miesiącu wydania zaskarżonego postanowienia wyniosły łącznie 295.781,43 zł, a w następnym roku 386.050,30 zł. Skarżący pomijają ponadto, że zasądzone kwoty w części obejmują dopłaty, gdyż w wyniku podziału uzyskali prawa własności nieruchomości, a solidarną odpowiedzialność wobec wnioskodawczyni z tytułu pożytków za okres od dnia 12 czerwca 2006 r. do dnia 31 grudnia 2009 r. ponosi również uczestnik J. K. W tym stanie rzeczy nie budzi zastrzeżeń rozstrzygnięcie zapadłe w tym przedmiocie. Zwrócić ponadto należy uwagę na częściowo nieprawidłowe oznaczenie w skargach kasacyjnych tytułu zasądzenia ("spłaty" zamiast "dopłaty" i "roszczenia z tytułu posiadania w postaci pożytków") oraz wynikającą stąd wadliwość oznaczenia powołanych przepisów w podstawach kasacyjnych. Treść art. 212 § 1 w zw. z art.

1035 k.p.c. i w zw. z art. 567 § 3 k.p.c. wyłącza możliwość rozłożenia należności z tytułu spłat i dopłat na podstawie art. 320 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., dopuszczalne jest to jednak co do innych należności zasądzonych w orzeczeniach działowych (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 1993 r., I CRN 67/93, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 1969 r. III CRN 61/69, OSNC 1970, nr 1, poz. 3).

Odnośnie do zabezpieczenia trafnie skarżący wskazują, że następuje ono w razie potrzeby, w szczególności, gdy zasądzone kwoty są wysokie, a z okoliczności wynika, że brak zabezpieczenia utrudni lub uniemożliwi realizację uprawnień właścicieli (por. orzeczenie SN z dnia 12 kwietnia 2001 r., II CKN 658/00, OSNC 2001, nr 12, poz. 179). Niemniej zgodzić się należy z Sądem Apelacyjnym, że na skarżących spoczywała powinność oznaczenia jednego ze sposobów zabezpieczeń roszczeń pieniężnych przewidzianych w art. 747 k.p.c. W szczególności, skoro uczestniczka K. G.-K. nie otrzymała w wyniku działu spadku prawa własności nieruchomości a nie wskazano żadnej innej, do której tytuł prawny by jej przysługiwał, ustanowienie zabezpieczenia przez ustanowienie hipoteki nie było możliwe. Nie ujawniono również innych praw majątkowych, których mogłoby ono dotyczyć, a ustanowienie zarządu przymusowego nad przedsiębiorstwem było niecelowe.

Skarga wnioskodawczynie w części kwestionującej nakazanie wydania samochodu nie zawiera podstawy zaskarżenia ani uzasadnienia, stąd podlega pominięciu.

Z tych względów, wobec braku uzasadnionych postaw kasacyjnych, skargi podlegają oddaleniu (art. 398¹⁴ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). W okolicznościach sprawy nie stwierdzono okoliczności uzasadniających odstąpienia od zasady ponoszenia w postępowaniu nieprocesowym przez strony własnych kosztów (art. 520 § 1 w zw. z art. 398²¹ i w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

eb